

val egyetlen mai énekművésznő sem versenyezhet.”⁹³ Abody Béla értékeléséből: „... nem lehet mondani, hogy az úgynevezett »kiművelt« énekes prototípusa volt. Műveltsége feladatának ösztönös megértéséig, jó hallása és gátlástalan színpadi biztonsága alkalmazásáig tartott. De volt benne valami különös, művészi erény. Nem ezer lehetőség közül válogatva... hanem az alvajáró biztonsága találta meg az egy legjobbat. De azt megtalálta...”⁹⁴ Boros Attila véleménye: „A magyar operaművészet legnagyobb csillagai között tartjuk számon Németh Máriát. Diadalmas drámai szopránja a magasabb fekvésekben tűnik ki. Méltatói szerint a huszas-harmincas években a legszebb magas kvint birtokában volt egész Európában... Egyéniségéhez talán Verdi dallamai álltak közelebb, de hatalmas volumenű hangja Mozart drámai koloratúráinak világában is otthonosan mozgott.”⁹⁵

NÉMETH MÁRIA EMLÉKE

Németh Mária 1945. március 28-án elhagyta Magyarországot. Ez a távollét is hozzájárulhatott emlékének elhalványulásához. De nem csak a személyes jelenlét hiánya okozhatta ezt, hanem a mind jelentősebb szerepet játszó rádió is, amelynek műsorában – főleg az 1960-

as évekig – lemezeit csak ritkábban játszották. Hozzájárulhatott ehhez az is, hogy csak kevés hanglez- felvétel volt tőle a Magyar Rádió tulajdonában.⁹⁶

Emlékének felidézése Vas megye helytörténeti kutatójának, Csaba Józsefnek (1903–1983) elévülhetetlen érdeme, akinek sikerült Németh Mária születésének 75. évfordulójára annyi tárgyi emléket összegyűjtenie – színpadi és civil életének fotóit, leveleket – amelyből megrendezhették az emlékező kiállítást a művelődési házban, amelyet a helyi zeneiskolában is bemutattak.⁹⁷ A következő években folytatódott a tárgyak gyűjtése, és évenként emlékező összejöveteleket tartottak. A rádió „Ki nyer ma?” című népszerű ismeretterjesztő műsorában két alkalommal szerepelt.⁹⁸ Születésének 100. évfordulóján, 1997-ben szülőházára emléktáblát helyeztek el, utcát neveztek el róla és újabb kiállítás idézte meg az énekesnő életútját.⁹⁹ Ezt a bemutatót Nemeskoltán is láthatták az uradalom egykori munkásainak az utódai.¹⁰⁰

Zalaszentgrót – gyermekkorának színtere, szüleinek, nővérének lakóhelye – máig nem emlékezett meg egykori híres lakójáról.

⁹⁶ A Magyar Hanglezgyártó Vállalat Nagy magyar előadóművészek sorozatában csak 1978-ban jelentette meg a 12 áriát tartalmazó lemezét.

⁹⁷ Szekeres Gábor: Németh Mária kamaraénekesnőre emlékeznek Körmenten. = Vas Népe (továbbiakban: VN), 1972. dec. 16. 4. p.

⁹⁸ Madáchy, 1980. 8. p.; Idézi az 1973. július 6-án elhangzott Ki nyer ma? című műsor kérdéseit. Másodszor 1982. június 18-án: Ki nyer ma? – Vas megyéből. = VN, 1982. jún. 6. 8. p.

⁹⁹ Zsoldosné Pálóczi Zsuzsa: Németh Máriára emlékeztek szülővárosában. = Rábavidék, 1997. ápr. 11. 6. p.

¹⁰⁰ Farkas Imre polgármester szíves közlése.

SZÉP, ERŐTELJES HANG, NAGY ISKOLÁZOTTSÁG ÉS MŰÉRTELEM

GOLDSTEIN (MALE) MIKSA (1857–1917)
SZOMBATHELYI KÁNTOR HALÁLÁNAK 100. ÉVFORDULÓJA

■ Mayer László

1880 AUGUSZTUSA

Az utókor szemlélőjének úgy tűnhet, 1880-ban egyetlen hónapra koncentráldtak az év kiemelkedő eseményei. Mintegy nyitányként, augusztus 19-én, ünnepélyes keretek között adták át az 1 esztendővel korábban felavatott városházához csatlakozó állandó színházat. Thália hajlékát is Hauszmann Alajos (1847–1926) budapesti műegyetemi tanár és építész tervezte, így a kettős funkciójú épület impozáns és egységes homlokzattal fogadta a Széchenyi (ma: Berzsenyi Dániel) térről érkező látogatókat. A nyitóelőadáson Beödy Gábor (1841–1905) győri színtársulata Csiky Gergely (1842–1891) „Proletárok” című darabját mutatta be a közel 450 fős közönségnek. A szereplők közül megkülönböztetett ovációval köszöntötték Márkus Emiliát (1860–1949), a Nemzeti Színház szombathelyi születésű tagját, aki a helyi dalárda énekelte Himnuszt követően bátyja – Márkus Miklós (1849–1882) – „Prológ”-ját is elszavalta.¹

¹ Állandó színház Szombathelyt. = Vasárnapi Újság (továbbiakban: VÚ), 1879. ápr. 13. 238. p.; Közintézetek, egyletek. A szombathelyi állandó színház megnyitása. = VÚ, 1880. aug. 22. 568. p.;

A 10.000 körüli lelket számláló² rendezett tanácsú város lakói még fel sem ocsúdtak a színházi est emelkedett hangulatából, amikor egy újabb rendezvény résztvevői jelentek meg szép számmal a településen. Augusztus 21. és 27. között itt tartották 21. nagygyűlésüket a magyar orvosok és természetvizsgálók. Maga az összejövetel, a köz- és szaküléseken, estélyeken tartott értekezések – 1 hétre – a magyar tudományos élet „fővárosává” avatták a vármegye székhelyét. Az események közül kiemelkedő tudománytörténeti jelentőséggel bírt a székesegyházban augusztus 25-én tartott bemutató, amelyen Kunc Adolf (1841–1905) premontrei kanonok, a szombathelyi

Márkus Miklós: Prológ. A szombathelyi színház megnyitása. = VÚ, 1880. aug. 22. 562–563. p.; Kereszturiné Pintér Mária: A Szombathelyi Nemzeti Színház története, műsorának repertórium bibliográfiával, 1880–1907. Szombathely, 2000. 16–18. p.; Szilágyi István: Szombathely városépítés- és építészettörténete a dualizmus korában. Szombathely, 2005. (továbbiakban: Szilágyi, 2005.) 47–49. p.

² A magyar korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. 2. köt. Bp., 1882. (továbbiakban: Népszámlálás, 1881.) 354. p.

⁹³ Zenei Lexikon. A zenetörténet és zenetudomány enciklopédiája. Szerk. Szabolcsi Benke – Tóth Aladár. 2. köt. Bp., 1931. 216. p.

⁹⁴ Abody, 1967. 166. p.

⁹⁵ Boros, 1997. 8–9. p.

A szombathelyi városháza a színházzal Knebel Ferenc fényképén, 1880
(Spiegler Tibor gyűjteménye)

királyi katolikus főgimnázium igazgatója Gothard Jenő (1857–1909) gépészmérnök-csillagász segítségével a Foucault-féle 1850. évi ingakísérletet ismételték meg a Föld tengelykerületi forgását bizonyítandó.³ Szintén Kunc névéhez fűződik a nagygyűlés emlékére kiadott történeti összefoglaló,⁴ amelyet napjainkig Szombathely második monográfiájaként tartanak nyilván a kutatók. A kötetet Knebel Ferenc (1835–1910) fotográfus látképe nyitotta és a városba érkező szaktekintélyek ekkor már megcsodálhatták „Szom-

³ A magyar orvosok és természetvizsgálók 1880. aug. 21-től aug. 27-ig Szombathelyen tartott XXI. nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Szerk. Gerlóczy Gyula, Dulácska Géza, Müller Kálmán. Bp., 1882. II, 320 p.

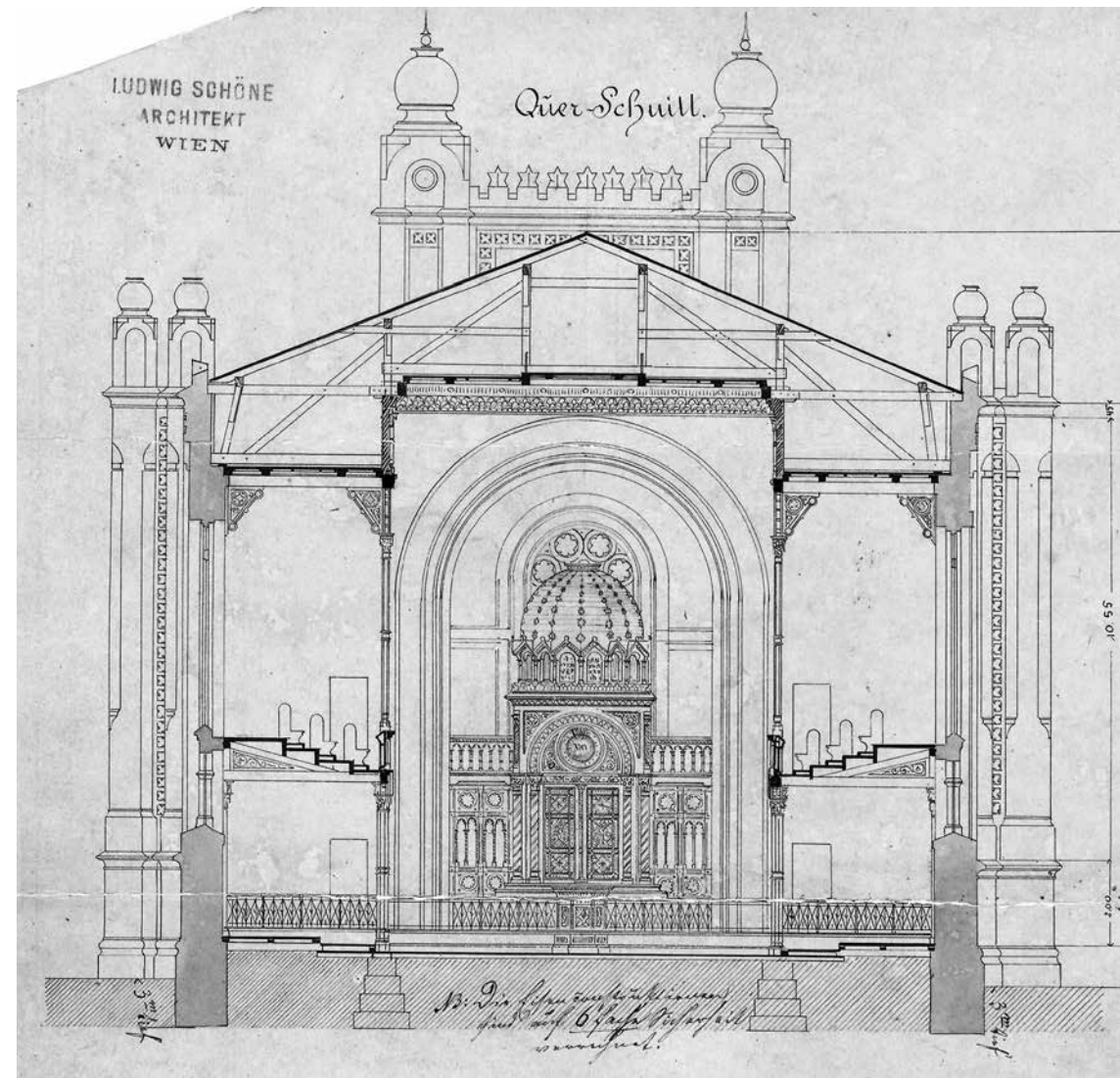
⁴ Kunc Adolf: Szombathely – Savaria rend. tanácsú város monographiája. [1. rész.] Szombathely, 1880. 160 p.

bathely kiválóbb pontjai” című, 1880-as évjellel ellátott fotósorozatát.⁵

Egy számarányában kisebb közönség, a szombathelyi kongresszusi izraelita hitközség,⁶ pár nappal később ülte

⁵ Ezúton köszönöm meg Spiegler Tibornak, hogy magángyűjteménye értékes darabjait felhasználhattam. Hálával tartozom Horváth József ny. könyvtárosnak is, aki a helyi lapokból több évtizedes munkával kijegyzetelt híryanagát bocsátotta rendelkezésemre.

⁶ 1871-ben a Szombathelyen, Óperinten és Szentmártonban (ma: mindkettő Szombathely része) lakó 1274 fős zsidóságból 124-en vallották magukat ortodoxnak. Mayer László: „Rend a községi ügyekben, míveltség és felvilágosítás.” A szombathelyi zsidóság neológ és ortodox irányzatának elkülönülése 1867 és 1871 között. In: Előadások Vas megye történetéről. 3. Szerk. Tilcsik György. Szombathely, 2000. (továbbiakban: Mayer, 2000.) 190. p. (Vas megyei levéltári füzetek; 9.) 10 évvel később a városban 1353, a Szombathelyi járásban 747 izraelitát regisztráltak. Népszámlálás, 1881. 354. p.

A szombathelyi neológ zsinagóga metszete a tórszekrényrel. Ludwig Schöne tervrajza, 1879
(MNL VaML Szombathely város tanácsának iratai. Iratok 195/1879)

örömnepét. A tagság nagymérvű anyagi áldozatvállalásával augusztus 30-ára készült el Ludwig Schöne (1845–1935) bécsi építész tervei⁷ alapján Kirhmayer Károly (1826–1890) helyi építési vállalkozó kivitelezésében az Óvoda (ma: Rákóczi Ferenc) utcában álló zsinagóga.⁸

⁷ Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL VaML) Szombathely város tanácsának iratai. Iratok 195/1879.

⁸ Szilágyi, 2005. 71., 151–154., 175. p.

A monumentális épület avatásán a hitközség rabbija, Stier József (1844–1919) és a zsinagógai szónoklat mestere, Lőw Immanuel (1854–1944) szegedi főrabbi magasröptű beszédét hallhatták a meghívottak. A Peppert Nándor (1820–1905) műhelyében készült, 12 regiszteres, csúszkaladás, mechanikus trak-

túrójú orgona⁹ hangjai mellett megszólalt az ünnepi énekkar is, amelyet Kőrösi (Steiner) József (1858–?) karnagy és kiváló komponista tanított be, illetve vezetett a bécsi zeneintézetben végzett Somogyi (Spitzer) Mórral (1857–1942), aki Szombathelyen ekkor zeneoktatóként tevékenykedett.¹⁰ A vármegye és a város illusztris személyei között foglalt helyet az építkezést nagyobb tégladománnyal támogató Szabó Imre (1814–1881) római katolikus püspök,¹¹ aki 1869-től irányította a szombathelyi egyházmegyét. A zsinagóga egekbe magasodó két tornya nem csak a hitközség növekvő gazdasági erejét, önérzetének gyarapodását jelképezte, egyben ékes bizonyosságul szolgált, hogy az ortodox-neológ szakadás¹² a jogi folyamat lezárulása után az intézményi elkülönülés fázisába lépett.

A NEOLÓG ZSINAGÓGA ELSŐ KÁNTORA – SCHOR MÓR

Már az építkezés közben megfogalmazódott egy új, a kor követelményeinek megfelelni tudó kántor alkalmazásának igénye. A főkántori állás betöltésével foglalkozott a hitközség 1880. június 13-án tartott rendes közgyűlése, amelyen Jünker Gusztáv ügyvéd, választmányi tag felszólalásában hangsúlyozta: „a hitközség a haladás oly színvonalán áll, ahol okvetlen szükséges, hogy a választandó kántor zeneképzett legyen annál is inkább, mert az újonnan épült

templomban az isteni tisztelet, mint más művelt és nagyobb városokban orgonakísérettel történend.”¹³ (Az idézet azt sugallja, hogy az orgona ügyében teljes konszenzus alakult ki a hitközségben. Bernstein Béla (1868–1944) szerint, pont ez a hangszer volt az, amely belső zavarok átmeneti okozója lett. Alkalmazása ellen Stier rabbi vallási szempontokra hivatkozva kifogást emelt, de tiltakozását a közösség nem vette figyelembe.)¹⁴ A szokásoknak megfelelően, a jelentkezők „kántorpróba” keretében adtak számot tudásukról. Az imaházban tartott énekes megmérettetésen öt jelölt szerepelt. Közülük név szerint ismert a május 26-án hangjával és énekével tetszést arató pécsi Schach;¹⁵ továbbá a május 30-án meghallgatott, Temesvárról (ma: Timișoara, Románia) érkező Weisz.¹⁶ A júniusi közgyűlésen végül – a jelölőbizottság előterjesztésére – a legtöbb szavazatot kapó sarajevói (ma: Sarajevo, Bosznia-Hercegovina) Schor Mórt választották meg, azon felhívással, hogy a magyar nyelvet mielőbb elsajátítani igyekezzenek.¹⁷

Schor szombathelyi éveiről nagyon kevés információ áll rendelkezésre. Új kántorként vett részt az avatási ceremónián.¹⁸ Feleségével, Chitter Jeanettel, 1882-ban az Óvoda utca 1. szám alatt laktak. Itt született február 8-án

¹³ Hírek s különféle a megyéből. A szombathelyi Congr. izr. hitközség ... = Vas megyei Lapok (továbbiakban: VL), 1880. jún. 17. 1. p.

¹⁴ Bernstein, 1998. 143. p.

¹⁵ Hírek s különféle a megyéből. Kántorpróba. = VL, 1880. máj. 23. 2. p.; Schach Pál 1878 és 1879 között látta el a kántori feladatokat Pécsen. Weisz Gábor: A pécsi izr. hitközség monográfiája. Pécs, 1929. 23. p.

¹⁶ Hírek s különféle a megyéből. Kántorpróba. = VL, 1880. máj. 30. 2. p.

¹⁷ Hírek s különféle a megyéből. A szombathelyi Congr. izr. hitközség ... = VL, 1880. jún. 17. 1-2. p.

¹⁸ Bauer, 1931. 3. p.

A szombathelyi neológ zsinagóga Knebel Ferenc fényképén, 1880
(Spiegler Tibor gyűjteménye)

fiúk, aki 5 nappal később meghalt.¹⁹ Jenő már a Forró (ma: Kossuth Lajos) utcai házban jött a világra, 1883. március 1-jén.²⁰ Az örömteli eseményt beárnyékolta, hogy pár hónap múlva a családfő elveszítette állását. A helyi lap szerint ez azért történt, mert zűrös családi élete – a felek között a harmonia felbomlott, a férj jó viszonyt ápolt

a cseléddel, nejét kegyetlenül bántalmazta – miatt méltatlanná vált hivatalához.²¹ A hírt – az abban foglaltakat – hazug rágalomnak minősítve a hitközség eljárásága cáfolta meg, a szerződésbontás tényét pedig azzal magyarázták, hogy a főkántor fizetésemelési kérelmét nem teljesíthették. Schor maga is csatlakozott a nyilatkozathoz, kijelentve: „*ama koholt, mélyen sértő közlemény szerzője ellen pert indítok, mire a kellő lépéseket már meg is tettem.*”²²

Távozását követően további sorsa nehezen követhető nyomon. (Az biztosan kijelenthető, hogy nem azonos az ugyanazon nevet viselő híres szegedi főkán-

¹⁹ MNL VaML Vas vármegye felekezeti anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye (továbbiakban: Fel. akv.) Szombathely, neológ izraelita (továbbiakban: neol.) születési anyakönyv (továbbiakban: szül.) 8/1882.

²⁰ MNL VaML Szombathely, neol. szül. 11/1883. A megjegyzés rovatban: Ad „Vezetéknevét a 137957/1908. VI. a. sz. belügyministeri engedéllyel „Solt”-ra változtatta.” 23558/1908. alisp. Erre vonatkozóan lásd még Névváltoztatások. ... Schorr Jenő fényképész, siklósi illetőségű bukaresti lakos családi nevének „Solt”-ra, ... = Pesti Hírlap, 1908. dec. 9. 21. p.

²¹ Hírek s különféle a megyéből. Embertelen férj. = VL, 1883. júl. 12. 2. p.

²² Nyilatkozat. = VL, 1883. júl. 19. 3. p.

torral, Schorr Mórral (1851–1912), aki 35 éven keresztül szolgálta közösségét.²³ Valószínű, hogy az 1890-es években a siklósi izraelita hitközség alkalmazta. 1893-ban a templomi kar alapjának gyarapítása érdekében hangversenyt rendezett, ahol a közreműködő hölgyek éneke után aratott sikert iskolázott tenorjával, művészi énekével és nagyszerű trilláival. A fellépők között mutatkozott be Schorr Róza²⁴ is. A kisasszony könnyed zongorajátéka pompás műízlésről és nagy felkészültségről árulkodott.²⁵ 1894. április 4-én Schor kántor a vegyeskarral gyászimákat adott elő a Kossuth Lajosért (1802–1894) tartott gyászistentiszteleten,²⁶ július 19-én az ő éneke mellett avatták fel a harkányi fiókhitközség zsinagógáját.²⁷ Templomi munkáját az 1895. évi sátoros ünnepek (Szukkot) alkalmával is dicsérték: „Schorr főkántor az isteni tisztelet zenei részét szolgáltatta s mint mindenkor, úgy ez alkalommal is elragadtatta a hallgatókat. Terjedelmes szép tenorja ép alkalmas az ízléssel választott templomi énekekhez. Schorrnak szép zenei képzettségét leginkább azon körülmény mutatja, hogy a kórust csupa iskolás fiukból állítván össze azok a legnehezebb dallamokat ritka szabatossággal éneklék.”²⁸

²³ Schorr Mór főkántor halála. = Délmagyarország, 1912. okt. 12. 7. p.; Anyakönyvi hírek. Halálozás. = Szeged és Vidéke (továbbiakban: SZÉS), 1912. okt. 12. 7. p.; Minden külön értesítés helyett. = SZÉS, 1912. okt. 12. 9. p.

²⁴ A főkántor leánya. Napihírek. (Házasság.) Salamon Nátán, a pesti zsidó hitközség tanítója eljegyezte Schorr Rózát, Schorr Mór leányát. = Budapesti Hírlap, 1899. márc. 5. 9. p.

²⁵ Hírek. Hangverseny. = Pécsi Napló (továbbiakban: PÉN), 1893. jan. 17. 4-5. p.; Farsang. Jótékony célú hangverseny. = PÉN, 1893. jan. 29. 3. p.

²⁶ Vidéki hitközségeink gyásza. = Egyenlőség, 1894. ápr. 13. 8. p.

²⁷ Hírek. Zsinagóga avatás. = Egyenlőség, 1894. júl. 27. 11. p.

²⁸ Vidéki levelezések. R. Siklós, október 12. = PÉN, 1895. okt. 15. 3. p.

Bauer Jenő (1884–1843) ügyvéd 1931-ben, a szombathelyi zsinagóga felavatásának 50. évfordulója kapcsán – Mózes utónévvvel – eperjesi (ma: Prešov, Szlovákia) főkántorként említette.²⁹

GOLDSTEIN MIKSA

A Jassyból (ma: Iași, Románia) származó³⁰ fiatal ember a bécsi zenei konzervatóriumot 1883-ban végezte el.³¹ Tanította a korszak híres bariton operanékesre, zeneszerzője és énektanára Victor Rokitsky (1836–1896) is.³² A Schor Mór után megüresedett szombathelyi kántorállásra 1883-ban egyhangúlag választották meg. Hallgatóit érces hangjával, zenei műveltségével és komponálói képességével³³ győzte meg arról, hogy megbízzói elvárását³⁴ – hazafias és modern irány – a templomban is terjeszteni tudja.³⁵

²⁹ Bauer, 1931. 3. p.

³⁰ MNL VaML Fel. akv. Szombathely, neol. házassági anyakönyv (továbbiakban: ház.) 11/1885.

³¹ MNL VaML Vas vármegye főispánjának iratai. Általános iratok (továbbiakban: Főisp. Ált. ir.) 1005/1900.

³² Napihírek. A helybeli izr. hitközség főkántora, ... = Vasvármegye (továbbiakban: Vvm.), 1893. okt. 22. 5. p.

³³ Zeneszerzői munkásságának első darabja az „Uwechen jiskaddis” című mű 1877-re datált. Goldstein, Max: Schire neimôth. Synagogengesänge für Chor und Solo mit Orgelbegleitung (ad libitum). Steinamanger, 1913. 42-43. p.

³⁴ A zsidó kántor vagy hazán feladatai a 19. század második felében jelentősen átalakultak, ahogy megváltozott a zsinagógai zene és a liturgiai ének is. Zsidó lexikon. Szerk. Ujvári Péter. Bp., 1929. (továbbiakban: Ujvári, 1929. 167., 570. p.; József Károly: Zsidó hitéleti lexikon, Bp., 1987. 79., 198. p.; Szabolcsi Bence: Zsidó kultúra és zenetörténet. Tanulmányok. Összeáll., s. a. r. Kroó György. Bp., 1999. 92-93. p. (Hungaria Judaica; 13.); Oláh János: Judaisztika. Bp., 2005. 219-220. p.

³⁵ Hírek. A szombathelyi izr. hitközség ... = Egyenlőség, 1883. nov. 4. 7. p.

TEVÉKENYSÉGE

Mindennapjairól, pályafutásáról minimális mennyiségű dokumentum maradt fenn. Munkássága jobbra a helyi és az országos sajtóban megjelent hirdetések alapján rajzolódik ki. A korszak újságírói általában az olvasókat érdeklő fontosabb eseményekről, jeles személyiségekről közöltek tudósításokat. Így a vidéki kántor élettrajza – szükség-szerűen – csak kaleidoszkopszerű mozaikokból állítható össze.

A ZSINAGÓGAI SZOLGÁLAT

Az első hírtétkkel bíró szereplése 1884-ben történt, amikor a hitközség keretében emlékezett meg a nemrég elhunyt Hirsch Bär Fassel (1802–1883) nagykanizsai főrabbirol és Eduard Lasker (1829–1884) német politikusról, jogászról. Stier József rabbi beszéde után Goldstein saját, alkalmi kompozícióját énekelte.³⁶

Az uralkodóház tagjai, élükön a királlyal, a helyi zsidóság körében – a kötelező tiszteleten felül – is nagy megbecsülésnek örvendtek. Ferenc József (1830–1916) az emancipációs és a recepciós törvény aláírása mellett „többször is tanújelét adta vallási toleranciájának és a zsidófelekezetek iránti megértésének, az antiszemitizmus elítélésének.”³⁷ Megkoronázásának 25. évfordulóján Szombathelyen több helyszínen rendeztek ünnepségeket. Az ortodox és a neológ zsinagógában is hálaimeket rebegtek a lelkes hívek. Az utóbbiban két

³⁶ Hírek. Szombathelyről írják lapunknak, ... = Egyenlőség, 1884. márc. 16. 6. p.

³⁷ Katona Attila: Zsidóság és zsidókérdés Vas vármegyében, 1910–1938. PhD-értekezés. Pécs, 2008. 73. p.; <https://idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/katonaattila-phd.pdf> (Megtekintve: 2017. január 18.)

alkalommal is, délelőtt 9 órakor az ifjúság, 11 órától pedig a hitközség többi tagja hallhatta a szertartásokon Goldstein Miksa virtuóz énekét.³⁸

1895. november 10-én az izraelita vallás egyenjogúsításának életbeléptetése alkalmából istentiszteletet tartottak, amelynek áhítatát a kántor hangja is növelte.³⁹

1898 szeptemberében a tragikus körülmények között elhunyt Erzsébet királyné (1827–1894) iránt érzett részvétet hatotta át a zsinagógai szertartásokat. Szombathely mellett⁴⁰ Kőszegen is gyászistentiszteleten idézték fel az országot ért csapást. Wiener Márk (1848–1915) kőszegi főrabbi hatásos beszéde után ima következett, majd Goldstein főkántor és énekkara gyászszólamokat adott elő, amelyek mély hatást gyakoroltak a katonai, illetve a polgári hatóságok képviselőire és a nagyszámú közönségre.⁴¹

A kor szokásait követve a kántor a saját eszközeivel járult hozzá a Ferenc Józsefet övező kultusz gyarapításához. Ezek sorába tartozott az az örömnepi himnusz (21. zsoltár), amelyet az uralkodó születésének 70. évfordulójára komponált. Az őfelségének ajánlott⁴² dalszerzemény vegyeskarral és kántorszólóval készült, héber és magyar

³⁸ A koronázási jubileum Szombathelyen. = VL, 1892. jún. 12. 3. p.

³⁹ Hírek. Az egyenjogúsítás öröme. = Vvm., 1895. nov. 14. 3. p.

⁴⁰ Hírek. A szombathelyi izr. hitközség gyásza. = Vvm., 1898. szept. 15. 6. p.; Hírek. A szombathelyi congr. izr. hitközség ... = Vvm., 1898. szept. 18. 7. p.

⁴¹ Hírek. Gyászistentisztelet Kőszegen. = Vvm., 1898. szept. 22. 8. p.; A királyné emléke. = Kőszeg és Vidéke, 1898. szept. 25. 2. p.; Nemzeti gyász. = Egyenlőség, 1898. okt. 9. 4. p.

⁴² MNL VaML Szombathely város polgármestere iratai (továbbiakban: SZV Pg.) Közigazgatási iratok (továbbiakban: Közig. ir.) I. 2062/1900.

szöveggel.⁴³ A fordítást Bernstein Béla szombathelyi rabbi végezte el. A dedikáció elfogadása előtt a helyi hatóságok hivatalos eljárás keretében vizsgálták a főkantor előéletét, érdemlegességét. Éhen Gyula (1853–1932) szombathelyi polgármester Reiszig Ede (1848–1908) vármegyei főispánhoz 1900. október 15-én írt jelentésében nem fukarkodott a pozitív Jelzőkkel: „Goldstein Miksa a helybeli cong[resszusi] izraelita hitközség főkantara az 1883. évben a bécsi conservatoriumot kitűnő sikerrel végezvén, ezen évtől kezdve mai napig az itteni hitközségnél főkantori minőségben van alkalmazva s úgy szerény modora valamint kiváló zenei talentumánál fogva a társadalomban közmegebecsülésben részesül. Az egyházi zene terén Goldstein kiváló érdemeket szerzett. Művei az egész világon el vannak terjedve. Az Ő Felségének ajánlott ünnepi himnusz is elterjedt már az egész országban.”⁴⁴ Az 1 hónappal később keltezett leirat arról értesítette Goldstein Miksát, hogy: „hymnusa legfelsőbb helyen legkegyelmesebben elfogadtatván, neki a mű felajánlása által tanúsított lojalitása és hazafiságáért a legmagasabb köszönet nyilvánított.”⁴⁵ A királyhymnusz a későbbi években is többször elhangzott.⁴⁶ Kelendőségét bizonyítja, hogy kottáját a szerző még 10 esztendő múlva is 4 koronáért hirdette.⁴⁷

A főkantor baritonja nem csak ilyen ünnepi alkalmakon szólalt meg. Osztozva

⁴³ Hírek. Örömmünepi zsoltár. = Egyenlőség, 1900. júl. 8. 12. p.; Verschiedene Nachrichten. Steinamanger. = Die Wahrheit, 1900. 13. Juli 7. p.; Freudenfesthymne ... = Die Wahrheit, 1900. 20. Juli 2. p.

⁴⁴ MNL VaML Főisp. Ált. ir. 1005/1900.

⁴⁵ Uo.; Hírek. Legmagasabb köszönet. = Egyenlőség, 1900. nov. 25. 13. p.

⁴⁶ Hírek. Királyhymnusz a templomban. = Vas, 1901. aug. 15. 6. p.; Hírek. Hálaadó istentisztelet. = Szombathelyi Friss Újság (továbbiakban: SZFÜ), 1903. aug. 19. 6. p.

⁴⁷ Freudenfesthymne ... = Die Wahrheit, 1910. 12. August 2. p.

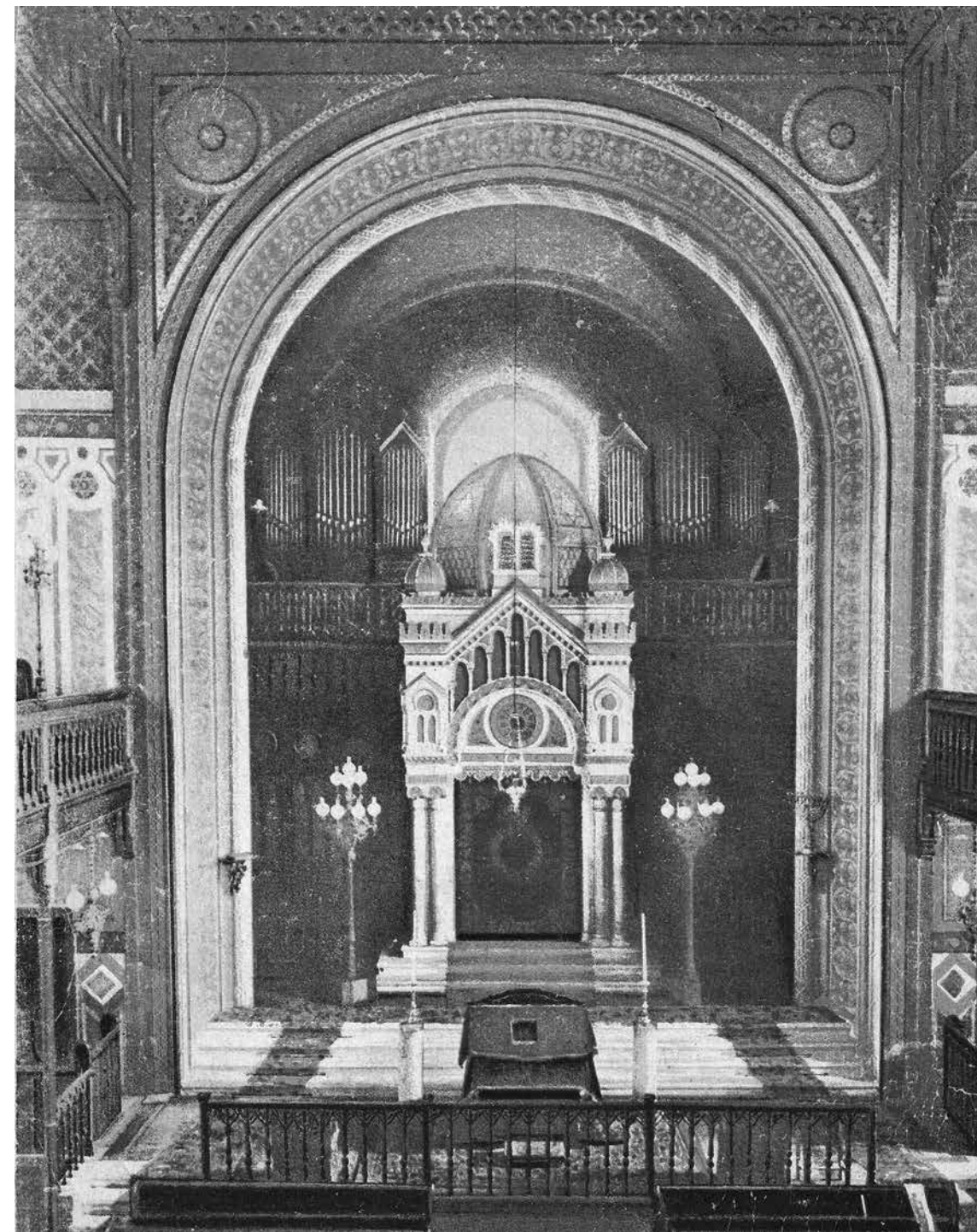
az uralkodóház mély fájalmában, 1914. július 5-én a szombathelyi kongresszusi hitközség a meggyilkolt trónörökös pár lelki üdvéért rendezett gyászistentisztelet, amelyen a hívőkön kívül a vármegye és a város küldöttségei is jelen voltak. Horovitz József (1880–1952) főrabbi imáját a főkantor zoltáréneke és a karal előadott „Él' molé rachamin” (Irgalmas Isten ...) ima fogta közre.⁴⁸

A magyar politikai élet neves személyiségeiről is megemlékeztek a szertartásokon. Kossuth Lajos (1802–1894) világra jöttének centenáriumán a nevével összeforrt hazaszeretet járta át a szombathelyieket. Az 1902. szeptember 19-én, több helyszínen zajló események közül pl. a kongresszusi izraelita elemi népiskola hálás kegyelettel ülte meg a magyar szabadság apjának ünnepét. Este 6 órakor a kongresszusi izraelita templomban – valláskülönbség nélkül – gyülekezett a polgárság. A hitközség előjáróin és tagjain kívül megjelentek a városi képviselő-testület prominens személyei Brenner Tóbiás (1850–1919) polgármester vezetésével, a Nemzeti Szövetség küldöttsége – élükön Ernuszt József (1862–1916) elnökkel – és zászlójuk alatt a 48-as honvédek. Goldstein Miksa főkantor gyönyörű alkalmi imája után Bernstein Béla főrabbi magas szárnyalású szónoklatban méltatta Kossuth történelmi jelentőségét. A hazafiasságtól áthatott összejevetelt az énekkar a Szózáttal zárta.⁴⁹

Gazdag program kísérte 1903. október 17-én Deák Ferenc (1803–1876) születésének 100. évfordulóját. Reggel megszárágyúk dörrenései ébresztették a település lakóit, délelőtt a székesegyház-

⁴⁸ Gyász a trónörökösért. Istentiszteletek a magyar zsidó hitközségekben. = Egyenlőség, 1914. júl. 19. Melléklet 2. p.

⁴⁹ Kossuth-ünnep Szombathelyen. = SZFÜ, 1902. szept. 20. 5. p.

A neológ zsinagóga belső tere, a torasekreny mögötti karzaton az orgonával. Képeslap, 1916 (Spiegler Tibor gyűjteménye)

Bernstein Rózsika oszlopos sírköve
a szombathelyi zsidó temetőben
(A szerző felvétele)

ban szentmise, majd a törvényhatósági bizottság díszközgyűlése következett a vármegyeháza dísztermében. Az evangélikus templom mellett a neológ izraelita zsinagóga is helyszínként szerepelt. Itt a főrabbi beszéde, illetve Goldstein Miksa és kitűnően szervezett karának éneke emelte a ceremónia fényét.⁵⁰

A templomi munka mellett a kántor feladatai közé tartozott a hitközség halottjainak temetési szertartásain az énekkel való búcsúztatás. Ilyen kötelezettség volt Gyöngyösy (Feigelstock) Vilmos (1821–1900), a vármegye tiszteletbeli főorvosának utolsó útjára kísérése. Szombathely régi polgára, az 1848–1849. évi szabadságharc katonája, az izraelita iskolaszék egykori elnöke hosszú időn keresztül, odaadó buzgalommal szolgálta a tan- és egészségügyet.⁵¹

Az apai fájdalom mély átérzésével recitált egy zsoltárt az ártatlan gyermekkor legszebb éveiben elhalt Bernstein Rózsika (1894–1904) temetésén, ahol maga a gyászba sújtott főpap mondott szívbe markoló beszédet saját leánya felett.⁵²

Goldstein Miksa éneke felhangzott patrónusa, Geist Lajos (1842–1913) örök nyugalomra helyezésekor is. A közélet és -gazdaság terén szerzett érdemei elismerésül – szergényi előnévvel – magyar nemességgel kitüntetett⁵³ nagybirtokos és gyáros 1898-tól töltötte be a hitközség elnöki székét. A virilisként a városi politikában is aktív szerepet ját-

⁵⁰ Deák Ferencz ünneplése. = SZFÚ, 1903. okt. 18. 5. p.

⁵¹ MNL VaML Gyászjelentések gyűjteménye; Hírek. Halálozások. = Egyenlőség, 1900. júl. 8. 10. p.

⁵² Napihírek. Elhunyt kis leány. = Vas megyei Napló (továbbiakban: VmN), 1904. nov. 22. 4. p.; Hírek. A rabbi gyásza. = SZFÚ, 1904. nov. 23. 5. p.

⁵³ Szergényi Geist Lajos. = Vvm., 1913. jan. 6. 1–2. p.; Hírek. Nemesítés. = Egyenlőség, 1913. jan. 19. 8–9. p.; Geist Lajos nemessége. Az érdemek elismerése. = VmN, 1913. jan. 23. 2. p.

zó személy temetésén a kiterjedt rokonságon és barátokon kívül a város és a vármegye képviselői, a hitközség és a Kereskedők Társulatának tagjai, a vármegye tekintélyes hitközségeinek küldöttei rótták le kegyeletüket.⁵⁴

AZ ÉNEKKAR SZERVEZÉSE

Az 1848. évi szombathelyi zsidóellenes atrocitások⁵⁵ alatt megrongált Hosszú (ma: Thököly Imre) utcai zsinagóga helyreállítása 1851-ben fejeződött be. Ez egyben jelentős változtatással járt együtt, az almamort (bima, azaz Tóra-olvasó-emelvény) áthelyezték a zsinagóga közepéből a frigyláda elé. Másik újtásként a kántor mellé kórust alakítottak.⁵⁶ Az Óvoda utcai épületben, a férfi énekesek mellett 1892. augusztus 5–6-án szólalt meg először a leánykar, amelynek létrehozásában Goldstein Miksa jeleskedett.⁵⁷ Az énekkar betanítását a kántor, vezetését Kőrösi József látta el. Az izraelita elemi iskola tanítója⁵⁸ fél évszázadon keresztül fáradhatatlan önzetlenséggel dolgozott azon, hogy a templomi kar a hitközséghez méltó színvonalú legyen és az istentisztelet fényét emelje.⁵⁹ A karnagyság mellett a zeneszerzés sem állt távol

⁵⁴ Geist Lajos temetése. = Vvm., 1913. márc. 11. 1–2. p.; Hírek. Geist Lajos temetése. = VmN, 1913. márc. 11. 2. p.; Hírek. A szombathelyi hitközség gyásza. = Egyenlőség, 1913. márc. 16. 9. p.

⁵⁵ Mayer László – Varga Nóra: Adatok az 1848. április 4-ei szombathelyi zsidóellenes megmozdulások történetéhez. = Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények, 1999. 4. sz. 5–16. p.

⁵⁶ Bernstein, 1998. 124. p.

⁵⁷ Napihírek. Leánykar az izr. templomban. = Vvm., 1892. aug. 14. 5. p.

⁵⁸ Bernstein, 1998. 149., 252., 259. p.; Szombathelyi rendezett tanácsú város lak- és címzartára. Szerk., kiad. Heimlich Ferenc. Szombathely, 1900. (továbbiakban: Heimlich, 1900.) 25. p.

⁵⁹ Napihír. Nyugalomban. = Hír, 1931. szept. 5. 3. p.

Geist Lajos és családja síremléke
a szombathelyi zsidó temetőben
(A szerző felvétele)

tőle, királyhymuszát több alkalommal is előadták, templomi és iskolai zenekarnak is ajánlották.⁶⁰ Közös munkájukat a helyi sajtó így minősítette az 1903. évi zsidó újévkor (Ros Hásáná) elhangzó egyházi énekek alapján: „*nagyon ritka helyen találni kitűnőbbben szervezett és betanított templomi énekkart és vezetőséget.*”⁶¹

PRÓBAELŐADÁS A DOHÁNY UTCAI ZSINAGÓGÁBAN

Az évtizedeken keresztül Szombathelyen élő és dolgozó Goldstein fejében egyetlen alkalommal fordult meg a távozás gondolata. Erre lehetőséget 1889-ben a fővárosban látott, amikor a Dohány utcai zsinagóga keresett főkantort helyettesítést és karvezetőt. Az anyagi előnyök mellett,⁶² amelyet a szombathelyinél jóval nagyobb és gazdagabb hitközség kínált, súlyosabban esett latba a magasabb szakmai presztízzsel járó pozíció. Nem akármilyen kihívást – és egyben megbecsülést – jelentett a hazai kántorművészet egyik jeles alakjának, Friedmann Mór⁶³ (1826–1891) helyettesének lenni. Az 1857-től a pesti hitközség szolgálatában álló főkantort megromlott egészségi állapota miatt kerestek olyan személyt, aki feladatai egy részét át tudja venni. A kántorpróba meghívott négy jelölt közül Goldsteint másodikként hallgatták meg,

⁶⁰ Hírek. Hálaadó istentisztelet. = SZFÚ, 1902. aug. 12. 5. p.; Hírek. Fölösleges a Gotterhalte. = SZFÚ, 1903. júl. 29. 5. p.; Hírek. Hálaadó istentisztelet. = SZFÚ, 1903. aug. 19. 6. p.; Hírek. Apró hírek. Kőrösi József ... = Kemenesalja, 1915. jún. 25. 3. p.

⁶¹ Hírek. Templomi vegyes kar. = SZFÚ, 1903. szept. 26. 3. p.

⁶² 1890-ben az állás évi 3000 forint fizetéssel és 600 forint lakbérátalánnyal járt. A pesti nagyhitközség jelentése. = Egyenlőség, 1891. márc. 6. 4. p.

⁶³ *Háber Samu*: Friedmann Mórról. (1826–1891.) = Egyenlőség, 1891. szept. 4. 2–6. p.

A közel 3000 férőhelyes zsinagóga már a péntek esti imánál zsúfolásig megtelt. A szombathelyi aspiráns megfelelt az előzetes várakozásnak. A tudósító értékelése szerint: „*Szép, erőteljes hang (tenor-baryton), kivált a magasabb régiókban; nagy iskolázottság és műértelem tulajdonai Goldstein Mór úrnak. Szombaton a saját szerzeményű »k'dusáh«-t adta elő, mely a közönségnek kiválóan tetszett ... Az említett szombathelyi főkantort fent leírt tulajdonai mellett még igen sympatikus megjelenésű is; hiba, hogy nem tud magyarul.*”⁶⁴

Döntés ekkor az állás betöltéséről nem született. Az 1891-ben újra kiírt pályázatra⁶⁵ 68 bel- és külföldi kántor adta be a jelentkezését. Közülük nyolc tarthatott próba-előimádkozást egymást követő szombatokon.⁶⁶ A nemes versengésből végül Lazarus Adolf (1855–1925) hannoveri kántor került ki győztesként.⁶⁷

VILÁGI FELLÉPÉSEK

A főkantort tevékenysége nem korlátozódott csak a zsinagógára. Goldsteint pompás hanganyaggal és rendkívüli zenei tehetséggel megáldott, a helyi koncerttermek régi ismerőseként tartották számon a városban. Szívesen hívták meg a különböző rendezvényekre, tudták, előadásmódja és színes repertoárja le tudja kötni a hallgatóságot. Szemléletes példa erre a szombathelyi kereskedő ifjak önképző- és betegsegélyező egyesületének a Sabaria szálló dísztermében, 1896. január 19-én tartott zártkörű táncestélye. A belépti díjakból befolyó összeget a saját céljai

⁶⁴ Hazai hírek. Második próba-ima. = Egyenlőség, 1889. jún. 23. 10. p.

⁶⁵ Pályázat. = Egyenlőség, 1891. márc. 20. 15. p., márc. 27. 14. p., ápr. 3. 15. p.

⁶⁶ Hazai hírek. Nyolcz bel- és külföldi kántor ... = Egyenlőség, 1891. máj. 22. 9. p.

⁶⁷ Hazai hírek. Főkantort-helyettes, ... = Egyenlőség, 1891. júl. 17. 10. p.

ra felhasználni kívánó ifjúság a mulatságot felolvasással és hangversennyel kötötte egybe. A táncvigalmat megelőző érdekes előadást dr. Feldmann Bódog (1852–1912) ügyvéd tartotta, majd következett a főkantor. Ifj. Feldmann Bódog (1864–1937) orvos – a felolvasó unokaöccse – zongorakíséretében az énekes Richard Wagner (1813–1883), Ludwig Beethoven (1770–1827) és Felix Mendelssohn-Bartholdy (1809–1847) darabokat adott elő.⁶⁸

Ugyanezen helyszínen lépett fel 1903. február 14-én. A koncert kiemelt szereplőjének Kircher Félix (1874–1963), a helybeli, Balassa-féle zenekonzervatórium tanára számított. Zongorajátékát a bravúros technika jellemezte, de – kritikusa szerint – hiányzott belőle a szín, a melegség, az interpretáló képesség, mintha a pedagógus a művész fölé kerekedett volna. A programba hézagpótlóként felvett énekszámok viszont az est fénypontját jelentették. Goldstein a zeneirodalom nagyjainak – Robert Schumann (1810–1856), Beethoven, Anton Grigorjevics Rubinstein (1829–1894) – dalaiival, remek baritonjával ragadtatta el a jelenlévőket. A közönség viharos tapsal jutalmazta közreműködését.⁶⁹

AZ ÉNEKTANÁR

Nem tudjuk, elhivatottsága, esetlegesen anyagi gondjai indították-e el ezen a pályán. 1893 októberében röppent fel a hír – hallomás alapján –, hogy az ünnepi

⁶⁸ Hírek. Érdekes estély. = Vvm., 1896. jan. 5. 5. p.; Hírek. Táncestély. = Vvm., 1896. jan. 12. 5. p.; A kereskedő ifjak önképzőkör estélye. = Vvm., 1896. jan. 23. 5. p.; Hírek. A kereskedő önképző és betegsegélyező egyesülete ... = Szombathelyi Újság (továbbiakban: SZÚ), 1896. jan. 26. 7. p.

⁶⁹ Hírek. Hangverseny. = SZFÚ, 1903. febr. 8. 5. p.; Hírek. Hangverseny. = SZFÚ, 1903. febr. 12. 5. p.; Hangverseny. = SZFÚ, 1903. febr. 17. 5. p.

dalai és gyászénekei alapján külföldön is méltatott zeneszerző hajlandó mérsékelt díjazás ellenében ének- és harmóniumleckéket adni.⁷⁰ Az értesülést a kántor is megerősítette azon hirdetésében, hogy énekórák tartására és dalegyletek vezetésére vállalkozik. Tanárként a hangalakítás tökéletesítését, dalok korrekt előadását, valamint a hangjegyek gyors és pontos leolvasását kívánta elérni diákjainál.⁷¹ Eredményes munkálkodását bizonyítja, hogy hamarosan egyik tanítványa, Laky Ella sikeréről számolt be a helyi sajtó.⁷² Az 1900. évi címtárban az énektanítók között felsorolt⁷³ Goldstein tanfolyamait még évek múlva is felkereshették azok a hölgyek és urak, akik az ének iránti érzékkel és jó hanganyaggal rendelkezve zenei képzettségüket akarták fejleszteni.⁷⁴

A NEGYEDSZÁZADOS ÉVFORDULÓ

Hosszadalmas előkészítés után, 1908. október 18-án köszöntötte hitközsége a 25 éve állását betöltő kántort. Az ünnepelés az istentiszteleten kezdődött, amelyet a jubiláns azzal tett emlékeztetéssé, hogy a 111. zsoltárra zenét szerzett és a kompozíciót karkísérettel énekelte. Ezután Bernstein Béla emelkedett beszédben méltatta a kántor érdemeit. A szertartást követő díszközgyűlésen a hitközség vezetői elevenítették fel azt a bensőséges viszonyt, amelyet a közösséggel kialakított. A köszöntőket követően adták át a hitközség elölj-

⁷⁰ Hírek. Örvendetes hír. = Szombathelyi Lapok, 1893. okt. 16. 4. p.

⁷¹ Napihírek. Ének tanítás. = Vvm., 1893. okt. 22. 6. p., okt. 29. 7. p.

⁷² Hírek. Ének oktatás. = Vvm., 1894. szept. 9. 7. p.

⁷³ Heimlich, 1900. 35. p.

⁷⁴ Hírek. Énekközpont. = SZFÚ, 1903. okt. 31. 5. p., nov. 6. 5. p.; Hírek. Énekközpont. = Vvm., 1905. szept. 17. 6. p., szept. 19., 4. p.

rósága és képviselő-testülete díszoklevélét, illetve azt a 2000 koronáról szóló utalványt, amelyet a hívek gyűjtöttek össze elismerésük jeléül. Az énekkar Goldsteint külön ajándékkal – arany óralánccal – lepte meg. Jókívánságait Kőrösi József karnagy tolmácsolta.⁷⁵

MŰVEI

Goldstein Miksa szombathelyi 34 éve alatt termékeny szerzőnek bizonyult. Kompozícióit általában kántorszólóra, énekkar- és orgonakísérettel – vagy anélkül – készítette. Az újságok beszámolóai alapján feltételezhetjük, hogy zenei alkotásainak egy része kéziratban maradt, az alkalmi darabok nagyobb hányada nem jelent meg. A nyomtatásban kiadott kották szövegei héber és/vagy német nyelvűek, ritka a magyar fordítás. Szerzeményeit maga is árusította, potenciális vásárlói hirdetések-ből értesültek egy-egy mű születéséről.⁷⁶ Ezek közül az alábbiakat sikerült felderíteni:⁷⁷

⁷⁵ Hírek. Jubiláló főkantor. = SZFÚ, 1908. júl. 2. p.; Hírek. Jubiláló főkantor. = Egyenlőség, 1908. júl. 5. 11. p.; Hírek. Goldstein Miksa jubileuma. = Vvm., 1908. aug. 23. 7-8. p., szept. 16. 4. p., okt. 11. 8. p., Hírek. Goldstein Miksa 25 éves jubileuma. = Vvm., 1908. okt. 17. 4. p., Hírek. Goldstein Miksa jubileuma. = Vvm., 1908. okt. 20. 6. p., Goldstein Miksa jubileuma. A főkantor ünneplése. = Vvm., 1908. okt. 21. 3. p., Hírek. Ünnepekt főkantor. = Egyenlőség, 1908. okt. 25. 12-13. p.

⁷⁶ A legtöbb ilyen hirdetést a „Die Wahrheit” című, német nyelvű, 1899 és 1938 között Bécsben megjelent hetilapban találtam. Az újság digitalizált változata elérhető a majna-frankfurti Goethe Egyetem Könyvtárában. <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/titleinfo/3062972> (Megtekintve: 2017. február 8.)

⁷⁷ A fenti Egyetemi Könyvtár Freimann-gyűjteményéből (Goethe Universität Frankfurt am Main. Universitätsbibliothek. Freimann-Sammlungen) <https://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/freimann/nav/index/all> és az Izraeli

Synagogen-Gesänge. Solo, Chor mit und ohne Orgelbegleitung. 1. Naarizecho. Steinamanger, [189?.] 5 p.

Synagogen-Gesänge. Solo, Chor mit und ohne Orgelbegleitung. 1. Naarizecho. Steinamanger, [189?.] 5 p.

Az „Egyenlőség” című, Budapesten megjelenő újság 1892 végi híréből valószínűsíthető, hogy ez az egyházi ének egy három füzetből álló sorozat első száma, amely Josef Eberle (1845–1921) bécsi nyomdájából került ki. A zsidó hetilap a lendületes és dallamos melódiáknak megelőlegezte, hogy hamarosan elterjednek a felekezet templomaiban.⁷⁸

Nemzeti Könyvtár anyagából <https://www.nli.org.il> (Megtekintve: 2017. március 14.)

⁷⁸ Hírek. Zsidó egyházi énekek. = Egyenlőség, 1892. dec. 9. 12. p.

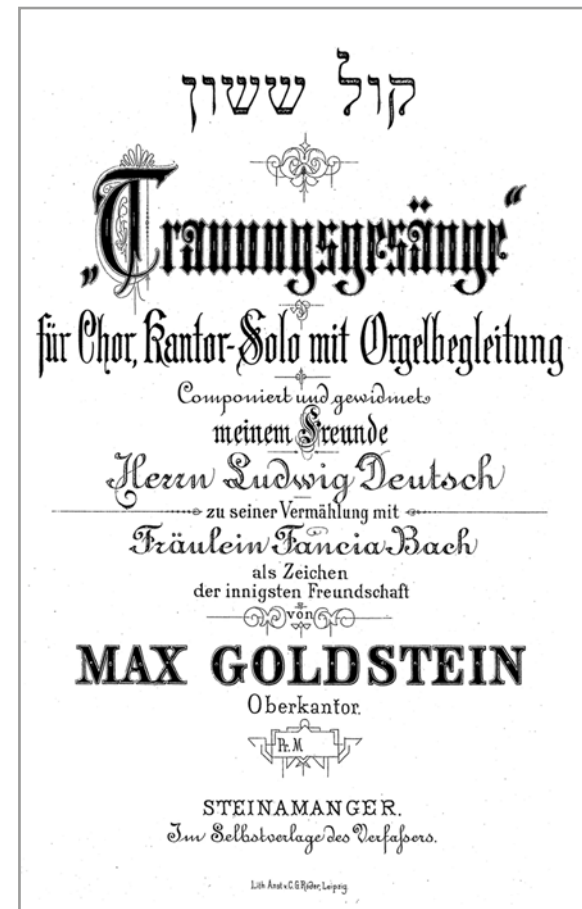
U-netaneh tokef. Für Solo, Soli und Chor mit Orgelbegleitung (ad libitum). Steinamanger, [189?.] 7 p.

U-netaneh tokef. Für Solo, Soli und Chor mit Orgelbegleitung (ad libitum). Steinamanger, [189?.] 7 p.

A három mű Carl Gottlieb Röder (1812–1883) által alapított lipcsei (ma: Leipzig, Németország) vállalatnál készült.

„Trauungsgesänge” für Chor, Kantor-Solo mit Orgelbegleitung. Steinamanger, [1892.] 7 p

Az „Esketési dalok” három – ezek közül az első magyar és német szöveggel – melodikus zeneműve Deutsch Lajos és Bach Fanny 1892. március 29-ei

„Trauungsgesänge” für Chor, Kantor-Solo mit Orgelbegleitung. Steinamanger, [1892.] 7 p.

egybekelését köszöntötte A szerző Bach Mayer lebergi (ma: Lviv, Ukrajna) bankár leánya és a győri bőrgyáros esküvőjére kívánt kellemes meglepetést szerezni azzal, hogy a dalokat az ifjú párnak ajánlotta. A Röder-féle cég gondozásában megjelentetett kottát könyvesboltok is forgalmazták, 1 forint 20 krajcárért lehetett megvásárolni.⁷⁹

⁷⁹ Hírek. Esküvő. = VL, 1892. márc. 24. 3. p.

DEM ANDENKEN MEINES LANGJÄHRIGEN GÖNNERS DES
HERRN LUDWIG GEIST DE SZERGÉNY s. A. in PIETÄT
GEWIDMET.

שִׁירֵי נְעִימוֹת

„Schire neimôth“

SYNAGOGENGESÄNGE
FÜR
CHOR UND SOLO
MIT ORGELBEGLEITUNG
(AD LIBITUM)

komponiert und herausgegeben
von

MAX GOLDSTEIN

OBERKANTOR DER ISR. KULTUSGEMEINDE
IN SZOMBATHELY (STEINAMANGER.)

Eigentum des Verlegers. — Nachdruck verboten.

C.G. Röder GmbH, Leipzig.

„Schire neimôth“. Synagogengesänge für Chor und Solo mit Orgelbegleitung (ad libitum)
Steinamanger, 1913. 47 p.

Neginot Israel. Synagogen Gesänge für Solo, Soli und Chor mit und ohne Orgelbegleitung. Steinamanger, [1890 körül] 17 p.

A Richard Löwit (1854–1908) bécsi könyvesboltjában is elérhető nyolc éneket Goldstein Josef Singernek (1841–1911), a Bécsi Izraelita Hitközség főkántorának, az Osztrák–Magyar Kántoregyesület elnökének dedikálta. A tanárként, zeneszerzőként is tisztelt idősebb pályatárs és a szombathelyi főkántor jó kapcsolatát mutatja, hogy Singer 1903-ban, bő terjedelmű, kétrészes cikkben elemezte addigi munkáit.⁸⁰

Psalm XXI. Örömnappi Hymnus. Szombathely, 1900. 8 p.

„Schire neimôth“. Synagogengesänge für Chor und Solo mit Orgelbegleitung (ad libitum). Steinamanger, 1913. 47 p.

Az előszóban 1913 szeptemberére keltezett, 20 művet tartalmazó kiadványt Goldstein az 1913. március 7-én, Abbáziában (ma: Opatija, Horvátország) elhunyt szergényi Geist Lajos emlékének szentelte. A mecénás előtt tisztelgő válogatás 18. darabját a szerző még 1877-ben komponálta. Az összeállításról Simon Singer (1870–1931) katowicei főkántor közölt elismerő kritikát.⁸¹

MAGÁNÉLETE

Szombathelyre érkezése után 2 évvel, 1885. november 26-án kötött házasságot a 20 éves, zsigmondházi (ma: Arad városrésze, Románia) hajadonnal, Bauer Reginával.⁸² A frigyből négy le-

⁸⁰ Synagogen-Gesänge. Von Obercantor M. Goldstein Steinamanger. Besprochen von Obercantor J. Singer Wien. = Die Wahrheit, 1903. 6. März 9. p., 20. März 8-9. p.

⁸¹ Singer, [Simon]: Schire neimoth. = Die Wahrheit, 1913. 19. Dezember 6. p.

⁸² MNL VaML Fel. akv. Szombathely, neol. ház. 11/1885.

Seiner Wohlgeboren
HERRN JOSEF SINGER
Obercantor der isr. Cultusgemeinde in Wien, Präses des ost.
und Cantoren-Vereines
in aufrichtiger Verehrung gewidmet.

נְעִימוֹת יִשְׂרָאֵל
(Neginot Israel)

Synagogen Gesänge
für Solo, Soli und Chor
mit und ohne Orgelbegleitung
componirt
von
MAX GOLDSTEIN
Obercantor der isr. Cultusgemeinde in Steinamanger.

Preis ö.W.F. 2.-

Im Selbstverlage des Compositors.
Zu beziehen durch die Buchhandlung R. LÖWIT Wien I
Rothenbaumstrasse Nr. 22.
Lith. Anst. v. G. Hölzl-Seggen.

Neginot Israel. Synagogen Gesänge für Solo, Soli und Chor mit und ohne Orgelbegleitung Steinamanger, [1890 körül] 17 p.

ány és egy fiú született: Arrabella 1886. november 16-án, Klára 1888. február 21-én, József 1891. február 9-én, Margit 1893. február 15-én, Irma 1897. március 28-án.⁸³ A gyermekek az izraelita elemi elvégzése után folytatták tanulmányukat, a lányok a községi polgári leányiskolában végeztek, fiuk a premontrei katolikus főgimnáziumban érettségizett.

⁸³ MNL VaML Fel. akv. Szombathely, neol. szül. 40/1886., 13/1888., 9/1891., 8/1893. MNL VaML Vas vármegye állami anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye (továbbiakban: Áll. akv.) Szombathely, szül. 171/1897.

Goldstein Klára (1888–1944) fényképe, 1938

(Savaria Múzeum Történettudományi Osztály, Helytörténeti Knebel Fotógyűjtemény HK 2948.)

Az 1891-ben honosított és a város kötelékébe felvett⁸⁴ apa leszármazottjai közül Bella 1910. szeptember 4-én tartotta egyházi esküvőjét a szombathelyi kongresszusi izraelita templomban, Klein Adolf battonyai kereskedővel. (Családi nevük 1913-ban „Kálmán”-ra változott.)⁸⁵ Margit 1920. május 25-én

⁸⁴ MNL VaML Szombathely város képviselőtestületének iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek 53/1891., 139/1908.; Városi ügyek. = VL, 1891. júl. 5. 7. p.

⁸⁵ MNL VaML Áll. akv. Szombathely, ház. 162/1910.; Hírek. Házasság. = VmN, 1910. aug. 23. 2. p.

ment nőül Székely (Schönfeld) Ernő szombathelyi fakereskedőhöz.⁸⁶ József 1909-ben vezetéknévét „Gál”-ra magyarosította.⁸⁷ (Irma ugyanilyen próbálkozása – bár elvileg minden kritériumnak megfelelt – 1923-ban már nem járt sikerrel.)⁸⁸ A fiatalembert 1913-ban a budapesti jogtudományi egyetemen doktorrá avatták.⁸⁹

A legjobban Klára életútja követendő nyomom. A magántisztviselői pályán elhelyezkedő hölgy aktívan vett részt Szombathely közéletében. A Szombathelyi Nőtisztviselők Egyesületében a háznagyi pozíciót töltötte be, énekével gyakran szerepelt a különböző rendezvényeken.⁹⁰

A család Szombathelyen lakó tagját 1944 májusában a gettóba vonultatják.⁹¹ Az özvegy, Klára⁹² és Margit⁹³ – az utóbbi férjével – nem tért vissza a deportálásból.

⁸⁶ MNL VaML Áll. akv. Szombathely, ház. 185/1920.

⁸⁷ MNL VaML Vas vármegye alispánjának iratai (továbbiakban: Alisp.) Közig. ir. XVIII. 6279/1909.; Kiskorú Goldstein József ... = Budapesti Közlöny, 1909. ápr. 30. 7. p.; Névmagyarosítás. ... Goldstein József ... = Budapesti Hírlap, 1909. máj. 1. 21. p.

⁸⁸ MNL VaML Alisp. Közig. ir. XVIII. 491/1923.; MNL VaML SZV Pg. Közig. ir. I. 2311/1923.

⁸⁹ Hírek. Doktorátus előtt. = VmN, 1913. jún. 10. 3. p.

⁹⁰ *Kelbert Krisztina*: A feministák pionírjai. A Szombathelyi Nőtisztviselők Egyesületének társadalomtörténete a 20. század elején. In: Savaria. A Vas megyei múzeumok értesítője. 37., 2015. Szerk. Vig Károly. Szombathely, 2015. 304–305. p.

⁹¹ Források a szombathelyi gettó történetéhez, 1944. április 15–1944. július 30. Összeáll. Mayer László. Szombathely, 1994. 141. p. 993., 1000. sz., 284. p. 2740–2741. sz. (Vas megyei levéltári füzetek; 7.)

⁹² A stutthofi (ma: Sztutowo, Lengyelország) transzport listáján a halálozás időpontja 1944. október 14. http://bekeswiki.bmk.hu/images/7/7d/Holokauszt_stutthof_1.pdf (Megtekintve: 2017. február 2.)

⁹³ A stutthofi transzport listáján a halálozás időpontja 1944. december 1. Uo.

GOLDSTEIN MIKSA HALÁLA

A nyugodt családi életet élő, köztisztvisletben tartott főkantor otthonában – Rákóczi Ferenc u. 9. sz., a rabbi és főkantor szolgálati lakását is magában foglaló épület, a neológ hitközség közszékháza –, hosszabb betegeskedés után, agyszélhűdés következtében, 1917. április 9-én hunyt el.⁹⁴ 2 nap múlva, 11-én temették. Működése helyétől, a templomtól, Horovitz József főrabbi búcsúztatta, képességei meleg méltatásával.⁹⁵ A helyi és az országos lapok hírei mellett a bécsi „Die Wahrheit” is hosszú cikket közölt Goldsteinről, zeneszerzői érdemeiről.⁹⁶

Emlékét – a két világháború között megjelent néhány kiadványon⁹⁷ kívül – a szombathelyi zsidó temetőben (B parcella, 19. sor, 7. sír) álló monumentum őrzi. A két fehér márványoszlop között elhelyezett táblára az alábbi feliratot vészték:

GOLDSTEIN MIKSA
HITKÖZSÉGÜNK 34 ÉVEN ÁT
VOLT FŐKÁNTORA
EGYHÁZI ZENESZERZŐ
1857 – 1917
EMLÉKÉT KEGYELETTTEL ÓRZI
CSALÁDJA ÉS HITKÖZSÉGE

Az arannyal kifestett betűk felett a foglalkozására utaló hangszer, héber szöveget tartalmazó szalag és két babérág domborodik.

⁹⁴ MNL VaML VaML Áll. akv. Szombathely, halotti anyakönyv 284/1917.; Hírek. Halálozás. = SZÚ, 1917. ápr. 11. 3. p.; Hírek. Halálozás. = VmN, 1917. ápr. 11. 2. p.; Halálozás. = Pesti Hírlap, 1917. ápr. 13. 9. p.

⁹⁵ Hírek. Goldstein Márkus ... = Egyenlőség, 1917. máj. 5. 14. p.

⁹⁶ Max Goldstein. Obercantor in Steinamanger. = Die Wahrheit, 1917. 18. Mai 6. p.

⁹⁷ Szombathely, 1777–1927. Jubiláris emlékalbum. Szerk. Fehér Károly. Szombathely, 1927. 81. p.; Ujvári, 1929. 866. p.; Katalog der Judaica und Hebraica. Bd. 1. Judaica. Frankfurt am Main, 1932. 490. p.

Goldstein Miksa síremléke a szombathelyi zsidó temetőben (A szerző felvétele)